

Jan Neruda, básník

(1834 Praha – 1891 Praha)

*Bezesporu nejvýraznější literární osobnost 2. poloviny 19. století - Jan Neruda, iniciátor vydání almanachu Máj - byl za svého života znám spíše jako **novinář** a **prozaik**. Významné Nerudovo **básnické dílo** bylo oceněno až po spisovatelově smrti.*

Zopakujte si:

- Kde strávil dětství?
- Jaké bylo jeho povolání, kterým se živil?
- Jeho oblíbeným publicistickým žánrem byl fejeton. Popište jej.
- Jmenujte některé jeho soubory fejetonů.

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- Jaké měl záliby?
- Stručně charakterizujte prozaický soubor Povídky malostranské.

Literárněhistorický kontext

Ve 2. polovině 50. let 19. století se začíná v české literatuře uplatňovat generace **májovců**, označovaná podle literárního almanachu (ročenky) **Máj**, vydávaného od roku 1858. Almanach připravovali Vítězslav Hálek, Jan Neruda, Adolf Heyduk, Rudolf Meyer, Karolína Světlá, přispívala do něj ale i starší generace (Erben, Němcová, Sabina).

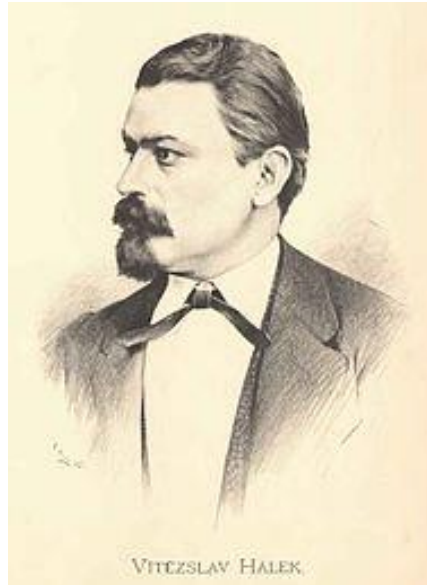
Charakteristické znaky tvorby generace májovců:

- hlásí se k odkazu díla K. H. Máchy
- snaha pozvednout českou literaturu na evropskou úroveň (Čechy mají mnoho společného s Evropou v oblasti sociální i politické, společné cíle a ideály)
- ohlasovou poezii považují za překonanou
- obracejí se k problémům současnosti – hlavně sociální problematiku (nechtějí ji přecházet mlčením, ale tím, že ji pojmenují – snaha pomáhat její řešení)
- otevírají literaturu všednosti, která do té doby vnímána jako nevhodná a nemravná

Spisovatelé této generace se věnují veřejnému životu, který byl ve fázi oživení politicko-kulturní situace (konec bachovského absolutismu) obohacován novými **významnými institucemi**. Např. r. 1861 vzniká pěvecký spolek **Hlahol**, o rok později **Sokol**, v témže roce je otevřeno **Prozatímní divadlo**. V roce 1868 byl položen základní kámen ke stavbě **Národního divadla**.

Generace májovců udává charakter české literatury až do roku 1874, kdy náhle zemřel Vítězslav Hálek, významná a vůdčí osobnost májovců. Poté jednotliví spisovatelé pokračují v literární činnosti samostatně.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Básnická tvorba Jana Nerudy

„Často musím myslet na Jana Nerudu. Básník ‘Prostých motivů’ a ‘Zpěvů pátečních’ dovedl do svých veršů vložit tolik lásky a nadšení a tolik umění, že tento náboj, jak se dnes s oblibou říkává, přenesl tyto verše svěží téměř přes celé století.“
Jaroslav Seifert

Tento DUM III/2-CJ2/4.13/Bi se zaměřuje na Nerudovu básnickou tvorbu, která zaujímá v české poezii 2. poloviny 19. století klíčové místo.

Pozn. Na rozbor Povídek malostranských je zaměřen DUM III/2-CJ2/4.20/Bi.

Jan Neruda napsal šest básnických sbírek.

Nerudovo básnické dílo odráží jeho umělecký i osobní vývoj, tvůrčí a osobní výhry i zklamání. Od provokativního romantického ironického gesta a

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHEŇ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

negace společnosti básník postupně dospívá k objektivnímu obrazu společenské reality. Nepotlačuje však ani upřímnou subjektivní výpověď.

Těžiště jeho básnické tvorby je v lyrice. – intimní (milostné a rodinné), vlastenecké a politické.

1) Hřbitovní kvítí

Nerudova první básnická sbírka **Hřbitovní kvítí** (1858), inspirována romantickou tvorbou a rozervaností K.H. Máchy, je jednoznačně ovlivněna básníkovou chudobou, jeho nešťastnou láskou, ale i politickou situací národa (Bachův absolutismus). V básních převládá **skepe a pesimismus** – na rozdíl od prvotiny Vítězslava Háška, sbírky Večerní písně - proto nebylo Hřbitovní kvítí literární kritikou přijato pozitivně.

Přečtěte si výňatek z básně a popište, jak na vás působí:

*Neplač, neplač, brachu, nenaříkej,
že je záhad v světě znavení,
jenom pít a jíst se pilně zvykej,
v hrobě času dost pak k strávení.*

2) Knihy veršů

Další sbírka básní **Knihy veršů (1868)** je rozdělena na tři části – básně epické, básně výpravné a básně příležitostné. První části (básně epické) dominují **sociální balady**, ve kterých je tragický osud člověka zapříčiněn vyhocením mezilidských a společenských vztahů. Velmi známá je balada **Dědova mísa**, kterou už známe z předchozího studia.

Přečtěte si tuto báseň.

- Zopakujte, kdo se jak provinil?
- Co autor v této básni kritizuje?

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*V kamnech praská, dědek každou chvíli
svadlé ruce sobě zahřívá,
kolo vrčí, syn si s prací pílí,
nádobu si z dřeva vyrývá.*

*Kolečko si divnou píseň šumí,
vnoučeti se očka kmitají -
"Hlele, co náš táta všecko umí,
jak mu tříštky z rukou lítají!*

*Dřevo ukradl jsi v panském lese -
komu děláš z něho koryto?"
"Dědovi; - již se mu ruka třese,
nádobí už všechno rozbito."*

*"Nauč mne to!" - "Vida toho kluka,
nač by tvá to ruka uměla?!"
"Až se tobě třásti bude ruka,
koryto ti synek udělá!"*

*V kamnech praská, dědek shrben pláče,
zvadlé ruce syn mu zulíbá,
kolo mlčí, vnouče kolem skáče -
"Táto, proč se kolo nehýbá?"*

V oddílu básní příležitostných je zařazena bilanční báseň **Vším jsem byl rád** se zamyšlením nad dosavadním životem.

Přečtěte si výňatek z této básně.

- Vyjádřete pocity a náladu lyrického subjektu této básně.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*Ba nač bych osudu snad svému lál,
že zahrával si mnou zde jako míčem,
že hned mne hladil, hned mne šlehal bičem,
že ze mne ledacos už udělal
od skromné otázky až hrdé ku odvěť,
že padl jsem a vstal zas nastokrát -
já ledačím už byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.
Mne osud do kolébky tvrdé dal,
pak na kazajku záplatu mi přišil,
pláč trpký novým jenom pláčem tišil
a jenom zkrátka mne vždy spořádal.
Však kolem pýcha, pýcha - ach ta krutě hněte!
já začal jsem do panských synků prát -
ba ledačím jsem byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.*

3) Písně kosmické

V této básnické sbírce z roku 1878 Jan Neruda jednoznačně vyjadřuje optimistickou náladu. Vzniku sbírky dal vnější podnět **dobový zájem o problémy kosmu, podnětený novými astronomickými objevy**. Neruda se snaží konfrontovat lidský život s existencí kosmu, který není světem záhad, ale ustavičného pohybu a proměn. To básníka provokuje k aktivitě, k poznání kosmu, jako např. v básni **Po nebi hvězdic je rozseto**. Neruda zde celý vesmír přibližuje a zlidšťuje.

Přečtěte si výňatek z této básně a dokažte na konkrétních textových pasážích výše uvedené myšlenky.

*Po nebi hvězdic je rozseto
lesem jak zvonců vřesných,
dech času je měrně provádí
v jásavých kruzích plesných.
Vidíme plesu jenom cíp -
zkoumej a čítej sebelíp,*

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*mistře v početním cviku,
nespočteš tanečníků!*

*Vesele se Zemí Měsíc jde,
Země zas v mocném kruhu
se okolo Slunce otáčí
v zářivém planet pruhu.
A i to velké Slunce zas
kolem většího vede nás -
a toto slunce jeho
kde jde? - a kolem čeho?*

*Mysli se nejvýš - a nad tebou
hvězd jako vřesných zvonců -,
a kdybys byl jako Slunce stár,
nedomyslíš se konců!
Klečím a hledím v nebe líc,
myšlénka letí světům vstříc -
vysoko - převysoko -
a slza vhrkla v oko.*

4) Balady a romance

Sbírka Balady a romance zahájila v roce 1883 edici Poetické besedy, v níž vycházela díla soudobé české poezie kterou Neruda založil a redigoval. Autor zde **navazuje na lidovou tradici vidění a chápání světa a na tradici lidové baladiky:**

„Volím slovo prosté, chci tu báji vypravovat, z úst jak lidu roste.“ (motto sbírky)

Útvar balady a romance autor **osobitým způsobem přetváří**. Lyrickoepické básně dějového charakteru opouštějí tradiční nadpřirozené náměty a **přiklání se k motivům ze života** (mezilidské vztahy, chudoba, ...).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Náměty:

- biblické a legendární - Romance štědrovečerní, Balada rajská, Balada májová
- národní (láska k lidu a české zemi) – Balada česká, Romance o Karlu IV.
- tragické lidské osudy – Balada dětská, Balada horská
- balada staršího typu (motiv viny a trestu) – Romance helgolandská, Balada stará – stará

Romance helgolandská

Přečtěte si následující báseň:

Bouř žene koráb u divokém běhu.
John lampu klamnou k skále přivěsil
a dí: „Bůh žehnej břehu!“

A koráb k světlu žene se a v trysku
se náhle přes úskalí překotil,
a stěžněm vězí v písku.

John zavejsknul si ve syčící pěnu:
„Má dceruška si chystá veselku,
dnes pomohu jí k věnu!“

A člunek jeho jako liška běží
po těžkých vlnách tam, kde zvrhlá loď
jak černá rakev leží.

John nenavykl marně tratit času,
svou sekyru hned v koráb zarazil,
v tom z nitra doslech' hlasu.

„Jen pospěš, pospěš!“ zní to dutě
zdůli,
„a všeho zboží půli dostaneš,
i všeho zlata půli.““

John naslouchá a vytřešťuje zraky –
„Aj pakli jedna půle bude má,
toť bude druhá taky!““

A rychle s člunkem ku břehu uhání.
Po celou noc se k lodi nevrátil,
až teprv po svítání.

Až po svítání, v bílé ranní době
zas sekyru svou v koráb zaráží,
a uvnitř již jak v hrobě.

Již voda otvorem si cestu klestí,
teď vyhoupla si první mrtvolu,
John rychle po ní pěstí.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHEŇ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tvář mrtvou k sobě obrátil: „Ehkletě!
je po svatbě – já tady za vlasy
mrtvého držím zetě!“

Úkoly pro práci s textem v hodině

1. Objasněte **motiv viny a trestu** v této básni. Kdo se jak provinil? Jak je potrestán?
2. Jak vnímáte sociální podtext básně?
3. Koresponduje **název básně** s jejím obsahem? Proč asi Neruda zaměňuje některé romance za balady (i opačně)?
4. Charakterizujte **verš**.
5. Zopakujte, jak definujeme **baladu romanci**.
6. Jak se liší **klasická** balada od **balady sociální**? Ke kterému typu balady zařazujeme tuto báseň a proč?
7. Odpovídá **žánrovým znakům balady** (sevřený děj, úsečnost, hutnost výpovědi, dramaticky vyostřená forma, ...) i tato báseň? Dokažte na konkrétních textových pasážích.
8. Kterého spisovatele si na základě předchozího studia spojíme s tvorbou balad? Jak se jmenovala jeho sbírka balad?

5) Prosté motivy

V roce 1883 vychází sbírka Prosté motivy, jež je sbírkou **intimní a přírodní lyriky** s působivou, citovou výpovědí a zpovědí stárnoucího básníka, stále více pociťujícího tíhu samoty a nedostatek lásky a nenaplněné touhy po štěstí.Sbírka

evropský
sociální
fond v ČR

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

obsahuje čtyři oddíly (Jarní, Letní, Podzimní a Zimní), v nichž jsou zaznamenány **proměny přírody paralelně s proměnami v životě lidském.**

Přečtěte si výňatek z této básně.

- Vyjádřete pocity a náladu lyrického subjektu této básně.

Jarní

6

*Kde jsem se to octnul! Veřejné ve zahradě:
ženských tu naseto valné jak ku poradě,
vedle nich, kolem nich hemží se děti -
jak vřeští, jak piští to lidské smetí -
a já tu prostřed sedím!*

*Ach - hlava jde kolem, sluch můj je rozechvělý,
zrak můj už znaven a mozek už zmámen celý -
vše točí se, běhá a tančí a skáče,
vzduch plný výskotu, smíchu, pláče -
protivné, děsné hlasy!*

*A teď - je to drzost! Dvouleté asi rob
chytlo mou nohu a opřelo ručky obě -
ne, namísto kloubů mu důlky v nich sedí -
a pitomě, tázavě na mne hledí
veliké, modré oči.*

*Mám trestat je rukou? Houknutím zahnat robě?
Rozpaky rostou, já nevím, co počít sobě -
a pojednou - pravím vám znenadání,
jak stalo se, neví snad pánbůh ani -
držím to dítě v klíně.*

*A tisknu je k sobě - měkké mu hladím vlásy,
hlasem pak kdysi jak za doby první lásky,
když panence vyznání činil jsem štkavě,*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

*teď tážu se plaše a zajikavě:
„Děťátko, máš mne rádo?“*

Letní

3

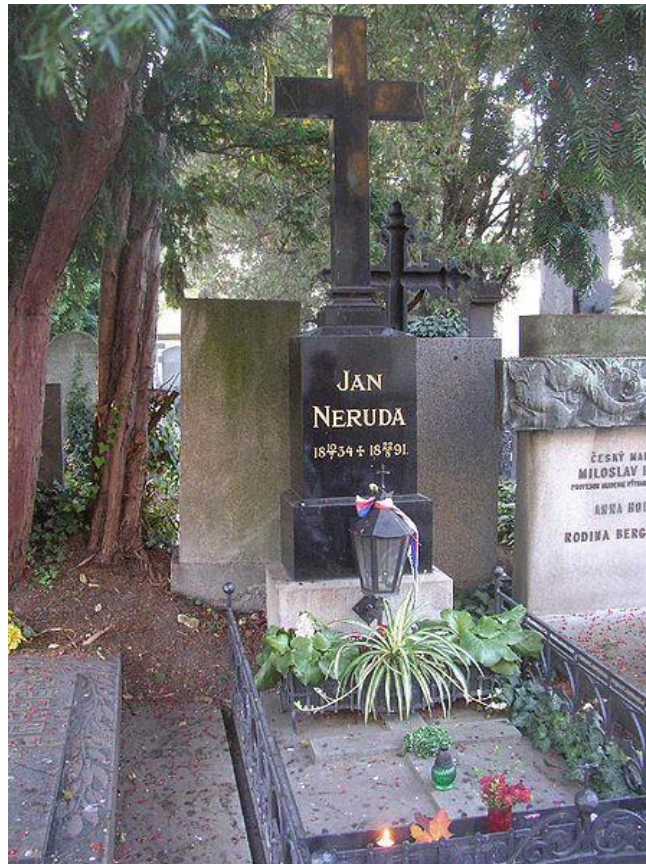
(V březovém lese)

*Co vše mi vypráví ten les,
co hovorných tu stromů,
co vše sem lidé napsali
a nevěděli komu!*

*A já mám též už břízu svou
a píšu, nevím komu:
„Vždyť jsem chtěl také šťasten být,
však pánbůh nechtěl tomu!“*

6) Zpěvy páteční

Tato sbírka byla vydána až posmrtně (1896) Jaroslavem Vrchlickým a představuje soubor **národní a vlastenecké lyriky**. Neruda se zamýšlel nad slavnou minulostí národa a jejím porovnáním se svou současností.

Hrob Jana Nerudy na pražském Vyšehradě.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

GYMNÁZIUM
PRACHATICE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Autoevaluační test

1. Generace májovců se formuje v 1. polovině 19. století. ANO x NE
2. Generace májovců se obrací k problémům současnosti a otevírá literaturu všednosti. ANO x NE
3. Mezi členy této literární skupiny patří Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Karolína Světlá, Božena Němcová a Karel Jaromír Erben, atd. ANO x NE
4. Jan Neruda vstupuje do literatury sbírkou Hřbitovní kvítí, která je plná pesimismu, skepse a smutku. ANO x NE
5. Jeho vrstevník Vítězslav Hálek je ve své prvotině Večerní písně rovněž velmi rezignovaný, skeptický a ironický. ANO x NE
6. V pořadí druhá Nerudova sbírka, Knihy veršů, obsahuje sociální balady (např. Dědova mísa), ve kterých se příčinou tragického osudu člověka stávají vyhocené mezilidské a společenské vztahy. ANO X NE
7. Sbírka Písně kosmické vznikla na popud dobového zájmu o astronomické objevy a vybízí k aktivitě, k poznání kosmu. ANO x NE
8. Sbírka Balady a romance obsahuje klasické balady tak, jak je známe od Karla Jaromíra Erbena. ANO x NE
9. Romance helgolandská je ve skutečnosti balada. ANO x NE
10. Romance helgolandská obměňuje motiv viny a trestu v okruhu rodinných vztahů. ANO X NE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ